

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

(повне найменування навчального закладу)

Факультет історії та філософії

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра історії України

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

магістра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: **«Діячі українського громадського та культурницького руху Одеси кінця 1850-х – першої половини 1870-х рр.:**

просопографічний портрет»

«The leaders of the Ukrainian public and cultural movement in Odesa in 1850s – the first half of the 1870s: the prosopographical portrait»

Виконала: студентка денної форми навчання
Спеціальності 032 Історія та археологія
Сорокіна Ксенія Ігорівна

Керівник д.і.н, проф. Гончарук Т.Г. _____

Рецензент к.і.н., доц. Шкляєв І.М. _____

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК № 3

Протокол засідання кафедри

протокол №__ від _____ 2018 р.

№ _____ від _____ 2018 р.

Оцінка _____/_____/_____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

_____
(підпис)

Бачинська О.А.
(прізвище, ініціали)

_____
(підпис)

Сминтина О.В.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2018

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Джерельна база дослідження та історіографія питання.....	7
1.1 Архівні джерела.....	7
1.2. Опубліковані джерела.....	10
1.3. Публіцистична спадщина.....	11
1.3.1. Наукові та художні публікації братів Сокальських.....	15
1.4. Дореволюційна історіографія.....	20
1.5 Радянська історіографія.....	23
1.6. Сучасна історіографія.....	24
Розділ 2. Біографічні дані діячів українського громадського та культурницького руху Одеси кінця 1850-х – першої половини 1870-х рр.....	27
2.1. Семен Степанович Яхненко.....	27
2.2. Микола Іванович Савич.....	32
2.3. Брати Іван, Микола та Петро Петровичі Сокальські.....	41
2.4. Степан Степанович Громека.....	50
2.5. Брати Василь, Григорій та Михайло Івановичі Білі.....	55
2.6. Інші діячі проукраїнського руху в Одесі в означений період.....	60
Розділ 3. Громадська та культурницька діяльність представників українського національного руху в Одесі протягом другої половини XIX ст.....	66
3.1. Редакторська та публіцистична діяльність.....	66
3.2. Внесок у розвиток народної освіти на Одещині.....	76
3.3. Участь в культурному житті Одеси 1860-х – 1870-х рр.....	78
3.4. Особливості взаємин одеських проукраїнських діячів та зв'язок із іншими представниками національного руху.....	87
Висновки.....	96
Список використаних джерел та літератури.....	98
Додатки.....	1-36

ВСТУП

Життєвий шлях та інтелектуально-професійний доробок найбільш видатних представників українського національного руху другої половини ХІХ ст., їхня діяльність у добу пізньоімперських реформ, що послуговували каталізатором для «національного відродження» – один із важливих аспектів проблемного комплексу з умовною назвою «Українська національна еліта», що досить інтенсивно досліджується на теренах посткомуністичної України в останнє десятиріччя. Окрім того, власне розвиток національної історії, який відбувався не плавно, а ривками, раптово спалахуючи в окремих культурних центрах, де з певних історичних причин утворювалися сприятливі для цього умови надає додаткові підстави для вивчення конкретних регіонів та приділення значної уваги опрацюванню дискусійних питань, згуртованих навколо регіональних груп осіб.

Протягом 1850-х – першої половини 1870-х рр. подібним осередком формування суспільних ідеалів стає Одеса. Пропонована дипломна робота являє собою спробу здійснення просопографічного аналізу низки активних учасників українського громадського руху в Одесі в означений хронологічний період. Серед них – діячі одеського політикуму 1860-х – 1880-х рр. – український промисловець і меценат, майбутній міський голова – Семен Степанович Яхненко та колишній кирило-мефодіївець, гласний одеської міської думи, публіцист – Микола Іванович Савич; представники «четвертої влади», що одночасно виступали в якості редакторів та кореспондентів провідних часописів Наддніпрянщини – брати Іван, Микола та Петро Петровичі Сокальські, а також, Степан Степанович Громека, фундатори народної освіти Одещини, книгопродавці – брати Василь, Григорій та Михайло Івановичі Білі та ін.

Актуальність обраної тематики обумовлена широким полем для дослідження та підкріплена колосальною інтелектуальною спадщиною, яка зважаючи на фактичну відсутність деталізованого наукового аналізу надає

підстави для детального розбору окремих аспектів біографії непересічних діячів. **Територіальні межі** та **хронологічні рамки** дослідження без урахування окремих моментів біографії та діяльності окреслених персоналій цілковито укладаються у межі міста Одеси та другу половину XIX ст.

Мета дипломної роботи – формування комплексної картини щодо побутування та діяльності української національної еліти в Одесі в другій половині XIX ст. Відповідно поставлені **завдання** історико-біографічного аналізу передбачають з'ясування джерел формування, соціального походження, часу та місця народження, специфіки родинного середовища та традицій сімейного виховання; факторів первинного та вторинного етапів соціалізації, впливу «учителів» на процеси національної ідентифікації майбутніх представників української національної еліти, якісних характеристик (рівень освіти, рід занять, професійні та наукові зацікавлення), механізму взаємодії генерацій у її середовищі, визначення типів ідентичності (лояльності) окремих представників. **Об'єстом** дослідження є регіональний процес розвитку національного руху в Україні в другій половині XIX ст., а його **предметом** – діяльність представників української національної еліти в Одесі в період 1850-х – першої половини 1870-х рр.

Структура дипломної роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом. Вона складається зі вступу, трьох розділів (поділених на сімнадцять підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (загальним об'ємом 305 позицій, де 221 найменування становлять архівні та опубліковані джерела, а також науковий, літературний та публіцистичний доробок діячів українського національного руху) та тематичних додатків (обсягом 36 сторінок, серед яких – портрети, перелік наукових та публіцистичних праць, особисте листування, тощо, згруповані відповідно до окремих діячів / груп персоналій).

Окремі розділи дипломного дослідження присвячено різним сторонам багатогранної діяльності означених представників українського національного відродження. Також приділено увагу аналізу тематичної

джерельної бази та історіографічного доробку. Так, **Розділ 1.** Джерельна база дослідження та історіографія питання стосується опрацювання значного масиву архівних та опублікованих джерел, що прямо чи опосередковано стосуються тематики щодо української національної еліти на півдні України, а також низки відповідних історіографічних праць. В **Розділі 2.** Біографічні дані діячів українського громадського та культурницького руху Одеси кінця 1850-х – першої половини 1870-х рр. досліджено життєпис окремо взятих діячів національного руху, включаючи ключові етапи особистого та професійного становлення. **Розділ 3.** Громадська та культурницька діяльність представників українського національного руху в Одесі протягом другої половини XIX ст. узагальнює аспекти внеску проукраїнської інтелігенції Одеси в громадське та культурне життя нашого міста та України в цілому.

Апробація результатів дипломної роботи знайшла своє відображення у низці наукових статей під заголовками: «Семен Яхненко в громадському житті Одеси другої половини XIX ст.» (2017 р.); «Діяльність колишнього кирило-мефодіївця М. Савича як гласного Одеської думи у 1860-х рр. (за матеріалами місцевої преси)» (2017 р.); «Останній вольтер'янець Одеси»: нереалізовані проекти гласного Одеської міської думи 1864-1868 рр. Миколи Савича» (2017 р.); «Новий світ очима українця (за матеріалами публікацій П.П. Сокальського в «Одеському віснику» в 1859-1860 рр.)» (2015 р.); «Петербурзька кореспонденція Петра Сокальського на шпальтах «Одесского Вестника» в 1862– 1863 рр.» (2016 р.); «Микола Сокальський в історії видання «Одесского вестника» в другій половині XIX ст.» (2016 р.); «Історичний портрет професора Івана Сокальського» (2016 р.); «Микола Костомаров та родина Сокальських» (2016 р.); «Одеський період біографії професора Івана Сокальського» (2016 р.); «Брати Іван, Микола та Петро Сокальські: визначні харків'яни в громадському та культурному житті міста Одеси другої половини XIX ст.» (2016 р.); «Історичні погляди одеських публіцистів другої половини XIX ст. братів Сокальських» (2017 р.); «В.І. Білий – людина, котра 1860 р. виголосила тост за Українську одеську

громаду» (2017 р.); «Брати Василь, Григорій та Михайло Білі: риси до історичного портрету одеських книгопродавців другої половини ХІХ ст.» (2017 р.). Частина дослідження представлена під час виступів на тематичних Всеукраїнських конференціях, що проходили в Одесі та Харкові, зокрема зачитано доповіді, в тому числі іноземною мовою.

ВИСНОВКИ

Діяч українського національного руху в Одесі в період 1850-х – першої половини 1870-х рр.– це як правило людина середнього віку з високим освітнім цензом і багатим досвідом участі в національно-визвольному русі, із чітко окресленою українською національною ідентичністю, рекрутована із дворянського або духовного, рідше – з козацького або селянського стану, зайнята у сфері політикуму або найманої розумової праці (викладач середньої або вищої школи, службовець державних установ, дрібний урядовець), із журналістськими навичками та науковими зацікавленнями переважно у галузі гуманітарних наук (літературознавство, мовознавство, етнографія, історія).

Обраний дедуктивний шлях дослідження – від окремого до загального, від вивчення окремої біографії – до створення «колективного портрету» – дає змогу змалювати «образ» української національної еліти півдня України другої половини XIX ст. як цілісного суспільного організму, конкретизувати форми її участі в суспільно-політичному житті, насамперед, шляхом енергійної праці окремих видатних (користуючись термінологією Гумільова Л. М., «пасіонарних») особистостей, які мали зв'язок із легальними інституціями (органи міського самоуправління, преса, університети), громадськими об'єднаннями (наукові та культурницькі осередки, товариства) та спорідненими представниками національного руху поза межами Одеси та України.

Стосовно перспективи подібних досліджень, зазначимо, що коли йдеться про створення «колективного образу» певної суспільної групи, в даному випадку – української національної еліти, то, принагідно, оптимальним є шлях опрацювання за допомогою статистичних методів задля укладання комплексних праць (таких, як енциклопедії, довідники, біографічні словники тощо, перевагою яких є структуризація змісту, збір

даних за уніфікованою програмою), та застосування методів «декілька джерел – де- кілька персоналій» або «одне джерело – декілька персоналій».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

ДЖЕРЕЛА

Архівні матеріали

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, м.Київ, ф.І-38625 (Архів Сокальського).
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, м. Київ, ф. І-38626 (Архів Сокальського).
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, м. Київ, ф. І-38627 (Архів Сокальського).
4. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 4 (Одеська міська дума).
5. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 8 (Одеський [міський] цензурний комітет).
6. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 16 (Одеська міська управа).
7. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей).
8. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 2 (По правлению Ришельевского Лицея. Дело Об истребовании про-грамм преподавания наук в Лицее на вторую половину 1851-82 года), 84 (109) арк.
9. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 49 (По правлению Ришельевского Лицея. Дело с предоставлением ведомостей о числе дворян потомственных и личных, состоящих на службе по ведомству Лицея) 10 арк.
10. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 63 (По правлению Ришельевского Лицея. Дело о передаче Ришельевскому Лицею издания газеты Одесский Вестник) 90 арк.
11. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 92 (По правлению Ришельевского Лицея. Об истребовании программ от преподавателей Лицея) 151 арк.

12. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 92 (По правлению Ришельевского Лицея. Об акте в Ришельевском Лицее), 72+2 арк.

13. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 92 (По правлению Ришельевского Лицея. Об акте в Ришельевском Лицее), 49 арк.

14. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 112 (По правлению Ришельевского Лицея. Дело об истребовании от преподавателей Лицея отчетов о пройденных ими частях или отдельных науках за 1853/4 академический год), 28 арк.

15. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 115 (По правлению Ришельевского Лицея. Дело об избрании Адъюнкта Сокальского в профессора, тут же о представлении его в Надворные Совет-ники) 14 арк.

16. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 132 (По правлению Ришельевского Лицея. О приготовлении речей для акта Ришельевского Лицея, в 1854 году), 5 арк.

17. Держархів Одеської обл., м. Одеса, ф. 44 (Рішельєвський ліцей), оп. 3, спр. 133 (По правлению Ришельевского Лицея. Дело о составлении сведений: кто именно из преподавателей Лицея и какие именно статьи своего сочинения подает в Журнал Министерства Народного Просвещения на 1854 год) 5 арк.

Опубліковані джерела

Документи

18. Витяг зі справи М.І. Гулака. Доповідь О.Ф. Орлова Миколі І про діяльність Кирило-мефодіївського товариства і пропозиції щодо покарання його членів [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/rizne/kmt03.htm>.

19. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете [...] [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/>

20. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1847–1848 учебный год [Электронный ресурс] / Харьковский Императорский университет . – Харьков : В Университетской типографии , 1847. – 34 с. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8823>.

21. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1848–1849 учебный год [Электронный ресурс] / Харьковский Императорский университет. – Харьков : В Университетской типографии , 1848. – 34 с. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8826>.

22. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1859–1860 учебный год [Электронный ресурс] / Харьковский Императорский университет. – Харьков: В Университетской типографии, 1859 . – 37 с. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8853>.

23. Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1861–1862 учебный год [Электронный ресурс] / Харьковский Императорский университет . – Харьков : В Университетской типографии , 1861. – 36 с. – Режим досту-пу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8856>.

24. Одесское градоначальство [Электронный ресурс] // Адрес-Календарь Херсонской губернии на 1866 год – Режим доступа до ресурсу: http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Adreskalendar_1866_odesgrad.htm.

25. Список должностных лиц Херсонской губернии на 1832 год ... (по данным Месяцеслова и Общего штата Российской империи на 1832 год) [Электронный ресурс]. – 1831. – Режим доступа до ресурсу: http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Adres-kalendar_1832.html.

26. Список должностных лиц Херсонской губернии на 1837 год ... (по данным Месяцеслова и Общего штата Российской империи на 1837 год) [Электронный ресурс]. – 1836. – Режим доступа до ресурсу: http://rodovoyegnezdo.narod.ru/Kherson/Adres-kalendar_1837.html.

27. Список гражданским чинам седьмого класса. – СПб.: в Типографии II Отделения Собственной Е.В.И. Канцелярии, 1847.

28. Список Преподавателей и Чиновников Императорского Харьковского университета по учебной части [...] [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/>

29. Список Преподавателей и Чиновников Императорского Харьковского университета по учебной части, на 1858-1859 учебный год [Электронный ресурс] // Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1858–1859 учебный год . – Харьков, 1858 . – С. 3–8. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8852>.

30. Список Преподавателей и Чиновников Императорского Харьковского университета по учебной части, на 1860-1861 учебный год [Электронный ре-сурс] // Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1860–1861 учебный год. – Харьков, 1860 . – С. 3–8. – Ре-жим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8816>.

31. Список Преподавателей и Чиновников Императорского Харьковского университета по учебной части, на 1862-1863 учебный год [Электронный ре-сурс] // Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1862–1863 учебный год. – Харьков, 1862 . – С. 3–8. – Ре-жим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8861>.

32. Список Профессоров и Преподавателей Императорского Харьковского университета [...] [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/>

33. Список Профессоров и Преподавателей Императорского Харьковского университета на 1840/41 академический год [Электронный ресурс] // Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1840–1841 учебный год. – Харьков, 1840. – С. 3–7. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8808>.

34. Список Профессоров и Преподавателей Императорского Харьковского университета на 1847–1848 учебный год [Электронный ресурс] // Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1847–1848 учебный год. – Харьков, 1847. – С. 3–8. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8825>.

35. Список Профессоров и Преподавателей Императорского Харьковского университета на 1849–1850 учебный год [Электронный ресурс] // Обзорение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1849–1850 учебный год. – Харьков, 1849. – С. 3–8. – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8831>.

36. Список студентов, ветеринарных воспитанников и вольнослушающих Императорского Харьковского университета [...] [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://dspace.univer.kharkov.ua>

37. Список студентов, ветеринарных воспитанников и вольнослушающих Императорского Харьковского университета на 1845/1846 академический год [Электронный ресурс] // Харьков, 1845. – 33 с. Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5297>.

38. Список студентов, ветеринарных воспитанников и приватнослушающих Императорского Харьковского университета на 1846/1847 академический год [Электронный ресурс] // Харьков, 1846. – 32 с. Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5431>.

39. Список студентов, ветеринарных воспитанников и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1847/48

академический год [Электронный ресурс] // Харьков, 1847. – 34 с. Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5462>.

40. Список студентов, ветеринарных воспитанников и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1848/49 академический год [Электронный ресурс] // Харьков, 1848. – 32 с. Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5468>.

41. Список студентов, ветеринарных воспитанников и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1850/51 академический год [Электронный ресурс] // Харьков, 1850. – 25 с. Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5479>.

42. Список студентов, и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета на 1851/52 академический год [Электронный ре-сурс] // Харьков, 1851. – 25 с. Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5478>.

Мемуари

43. Воропонов Ф. Моя Петербургская служба 1872-1882 гг. / Ф. Воропонов // Вестник Европы. Журнал истории, политики и литературы – Санкт-Петербург: типография М.М. Стасюлевича, 1904. – Т.6. – Книга 11 (ноябрь 1904). – С. 135-186.

44. Из архива К.Э. Андреевского. Записки Э. С. Андреевского / под редакцией, с предисловием и примечаниями С. Л. Авалиани. – Одесса, Тип. Акционерного Южно-Русского Общества Печатного дела, 1913. – Т I. – 373 с.

45. Из архива К.Э. Андреевского. Записки Э. С. Андреевского / под редакцией, с предисловием и примечаниями С. Л. Авалиани. – Одесса, Тип. Акционерного Южно-Русского Общества Печатного дела, 1914. – Т II. – 362 с.

46. Костомаров Н. И. Студенчество и юность. Первая литературная деятельность [Электронный ресурс] / Николай Иванович Костомаров //

Исторические произведения. Автобиография. – Киев, 1990. – С. 438–461.–
Режим доступа до ресурсу: <http://litopys.org.ua/kostomar/kos23.htm>

47. Л.С. [Сокальский Л.] Из воспоминаний о Харьковском университете конца 40-х годов П.П. Сокальского / Л. Сокальский // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. – 1906. – №5. – С. 63–71.

48. Сокальский Л. Материалы к истории национального движения 60-х годов прошлого века / Л. Сокальский. // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. – 1905. – №2. – С. 189–200.

Листування

49. Багалея Д. Письма к Гр. Петр. Данилевскому / Д. Багалея // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. – 1903. – № 4. – С. 55-78.

50. Виноградская Н.Л. Неизвестные письма В. И. Белого к Гоголю / Н.Л.Виноградская // Н. В. Гоголь: Материалы и исследования. Вып. 2. – М.: ИМЛИ РАН, 2009. – С. 41 – 74.

51. Назаревський О. А. З епістолярної спадщини Гоголя (Листи до В. І. Белого, В. М. Рєпніної і Є. П. Рєпніної) // Радянське літературознавство. – 1940. – №5 – 6. – С. 319 – 328.

Часописи

52. Адресс-календарь Одесского градоначальства на 1889 год. – Одеса, 1888.

53. Гласный Рандич Мнение по проекту о городском банке // ОВ. – 1864. – 25 января.

54. Действия и распоряжения конторы // ЛРОПиТ. – 1860. – 3 января.

55. Действия совещательного собрания II // ЛРОПиТ. – 1860. – 17 января.

56. Действия совещательного собрания // ЛРОПиТ. – 1860. – 11 февраля.

57. Действия и распоряжения конторы 23,24,25,26 февраля // ЛРОПиГ. – 1860. – 3 марта.
58. Журнал одесской городской общей думы [...] // ОВ. – 1864-1868.
59. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 6-го апреля 1864 года // ОВ. – 1864. – 11 апреля.
60. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 2-го сентября 1864 года // ОВ. – 1864. – 5 сентября.
61. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 5-го сентября 1864 года // ОВ. – 1864. – 9 сентября.
62. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 7-го сентября 1864 года // ОВ. – 1864. – 11 сентября.
63. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 10-го сентября 1864 года // ОВ. – 1864. – 12 сентября.
64. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 27-го октября 1864 года // ОВ. – 1864. – 7 ноября.
65. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 9-го ноября 1864 года // ОВ. – 1864. – 19 ноября.
66. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 11-го мая 1865 года // ОВ. – 1865. – 19 мая.
67. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 12-го мая 1865 года // ОВ. – 1865. – 28 мая.
68. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 18-го мая 1865 года // ОВ. – 1865. – 2 июня.
69. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 26-го мая 1865 года // ОВ. – 1865. – 9 июня.
70. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 27-го мая 1865 года // ОВ. – 1865. – 11 июня.
71. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 31-го мая 1865 года // ОВ. – 1865. – 16 июня.

72. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 3-го июня 1865 года // ОВ. – 1865. – 17 июня.
73. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 7-го июня 1865 года // ОВ. – 1865. – 18 июня.
74. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 8-го июня 1865 года // ОВ. – 1865. – 19 июня.
75. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 9-го июня 1865 года // ОВ. – 1865. – 23 июня.
76. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 21-го июня 1865 года // ОВ. – 1865. – 2 июля.
77. Журнал одесской городской общей думы. Заседание 24-го июня 1865 года // ОВ. – 1865. – 7 июля.
78. Записки Императорского Общества сельского хозяйства южной России, издаваемые под редакцией Секретаря Общества Петра Петровича Сокальского – Одесса: в типографии Л. Нитче, 1869-1872.
79. Записки Императорского Общества сельского хозяйства южной России, издаваемые под редакцией Секретаря Общества Петра Петровича Сокальского – Одесса: в типографии Л. Нитче, 1869.
80. Записки Императорского Общества сельского хозяйства южной России, издаваемые под редакцией Секретаря Общества Петра Петровича Сокальского – Одесса: в типографии Л. Нитче, 1871.
81. Записки Императорского Общества сельского хозяйства южной России, издаваемые под редакцией Секретаря Общества А.А. Армфельда – Одесса: типография Ульриха и Шульце, 1872.
82. Земское дело в Херсонской губернии [...] // ОВ. – 1868.
83. Из прибавления к № 24-му Ведомостей Одесского городского общественного управления [...] // ОВ. – 1868. – 2 марта.
84. Известия // ОВ. – 1872. – 14 апреля.
85. Известия одесского городского общественно управления – 1864-1867.
86. Известия одесского городского общественно управления. – 1864. – № 1.

87. Известия одесского городского общественно управления. – 1864. – №2
88. Известия одесского городского общественно управления. – 1864. – №4.
89. Известия одесского городского общественно управления. – 1865. – №4.
90. Известия одесского городского общественного управления. – 1865. – №7.
91. Известия одесского городского общественного управления. – 1866. – №1.
92. Известия одесского городского общественного управления. – 1866. – №3.
93. Известия одесского городского общественного управления. – 1866. – №4.
94. Известия одесского городского общественного управления. – 1866. – №6.
95. Известия одесского городского общественного управления. – 1867. – №2.
96. Костомаров Н. Письмо в редакцию Од.В. О пожертвованиях в пользу издания книг научного содержания для южно-русского народа. 30 апреля 1863 г. Санкт-Петербург // ОВ. – 1863. – 14 мая.
97. Летопись Общества с 14 ноября 1852, по 14 ноября 1859 // Записки Одесского общества истории и древностей – Одесса: в городской типографии, 1858. – Т.4. – С. 391-395.
98. Некролог Н.П.Сокальского // Одесский вестник. – 1871. – 20 мая.
99. Новороссийский календарь на 1845 год, издаваемый от Ришельевского Лицея. – Одесса: в городской типографии, 1844.
100. Новороссийский адрес календарь. V. Управление отдельных ведомств // Новороссийский календарь на 1865 год, издаваемый от Ришельевского Лицея / – Одесса: в типографии Л. Нитче, 1864. – С. 49–111.
101. Новороссийский адрес календарь. V. Управление отдельных ведомств. // Новороссийский календарь на 1867 год, издаваемый от Ришельевского Лицея / – Одесса: в типографии Л. Нитче, 1866. – С. 49–158.
102. Н.Сокальский – как общественный деятель // ОВ. – 1871. – 26 мая.
103. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 31 января.
104. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 4 февраля.
105. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 11 февраля.
106. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 14 февраля.

107. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 18 февраля.
108. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 25 февраля.
109. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 28 февраля.
110. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 3 марта.
111. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 10 марта.
112. Объявления // ЛРОПиТ. – 1860. – 10 апреля.
113. Одесские заметки // ОВ. – 1853. – 13 октября.
114. От редакции // ЛРОПиТ. – 1860. – 3 января.
115. От редакции // ЛРОПиТ. – 1860. – 3 ноября.
116. От частных лиц [...] // ОВ. – 1853. – 6 августа.
117. От частных лиц [...] // ОВ. – 1853. – 11 августа.
118. От частных лиц [...] // ОВ. – 1853. – 10 сентября.
119. Петр Иванович Нищинский: Некролог //КС. - 1896. - № 4. - (Отд. I). – С. 127-128.
120. Печать в Новороссии (исторический очерк). // Юг. Ежемесячный научно-литературный журнал. – 1882. – №1. – С. 1–72.
121. Письмо к редактору Од.В. г. Неймана // ОВ. – 1871. – 30 января.
122. Письмо к редактору Од.В. М.Алексеева // ОВ. – 1871. – 5 февраля.
123. Подписка принимается [...] // ЛРОПиТ. – 1860. – 7 января.
124. Подписка принимается [...] // ЛРОПиТ. – 1860. – 11 февраля.
125. Подписка принимается [...] // ЛРОПиТ. – 1860. – 14 февраля.
126. Подписка принимается [...] // ЛРОПиТ. – 1860. – 18 февраля.
127. После смерти Г.И. Белаго [...] // ОВ. – 1871. – 17 июля.
128. После смерти Г.И. Белаго [...] // ОВ. – 1871. – 18 июля.
129. После смерти Г.И. Белаго [...] // ОВ. – 1871. – 20 июля.
130. После смерти Г.И. Белаго [...] // ОВ. – 1871. – 21 июля.
131. Протокол заседания Императорского Общества сельского хозяйства южной России, 18 января 1869 г. // Записки Императорского Общества сельского хозяйства южной России, издаваемые под редакцией

Секретаря Общества Петра Петровича Сокальского – Одесса: в типографии Л. Нитче, 1869. – С. 2-4.

132. Протокол 1-й. Заседание Совещательного комитета по учреждению в Одессе временного приюта для подкидышей и наиболее беднейших родильниц. Июля 21-го дня 1864 года // ОВ. – 1864. – 5 августа.

133. Рандич I. По поводу проекта домовладельческого банка в Одессе // ОВ. – 1864. – 21 февраля.

134. Редактор-издатель Озмидов Открыта подписка на 1887 год на Новороссийский телеграф [...] // Новороссийский Телеграф. Газета политическая, экономическая и литературная. – 1887. – 4 (16) января.

135. Розалия Яковлевна и Константин Васильевич Белые [...] // ОВ. – 1890. – 10(22) апреля.

136. Тедеско И. Русская кантата «Пир Петра Великого» для хора и оркестра, сочинения П. Сокальского // ОВ. – 1861. – 18 мая.

137. Труды Одесского Статистического комитета. Выпуск 2. – Одесса, 1867. – С.206.

138. Херсонское губернское земское собрание [...] // ОВ. – 1865.

139. 17 января в Одессе // ОВ. – 1860. – 28 января.

Публіцистичний, літературний та науковий доробок діячів громадського та культурницького руху

Білий В.І.

140. Белый В. Несколько слов по поводу издания книг и журналов для народного чтения // ОВ. – 1861. – 28 декабря.

141. В.Б. Некролог. А.И. Шнейдер / В.Б. // ОВ. – 1848. – 24 апреля.

142. От издателя // Стороженко А.П. Марко Проклятый: поэма на малоросс. языке из преданий и повествований запорожской старины /А.П.Стороженко. – Одесса: Тип. Л.Нитче, 1879. – VII., 170 с. – С. VII.

Громека С.С.

143. Громека С.С. Киевские волнения в 1855 году / С. С. Громека // СПб.: Тип. А.А. Краевского, 1863. – 46 с.

Гулак М.І.

144. Микола Гулак Дослідження трансцендентних рівнянь. О., 1859 (франц. мовою).

145. Микола Гулак «Юридичний побут поморських слов'ян» (праця, вилучена при арешті 18.03.1847) // Кирило-Мефодіївське тов-во: У 3 т. – Т. 1. – К., 1990.

146. Николай Гулак О Барсовой коже Руставели // Сб. материалов для описания местностей и племен Кавказа. – Тифлис, 1884. – Вып. 4.

147. Николай Гулак О месте, занимаемом грузинским языком в семье индоевропейских языков // Сб. материалов для описания местностей и племен Кавказа. – Тифлис, 1899. – Вып. 26.

148. Правові відносини поморських слов'ян / М. Гулак. - К. : [б.в.], 1997. - 55 с. - (Бібліотечка аспіранта ; вип. 4).

Ніщинський П.І.

149. Гомерова Одиссея. Ч. 2 / гекзаметром на мову укр.-рус. перевірявав Петро Байда. – Львів : Правда, 1892. – 157 с.

150. Ніщинський П.І. Вечорниці: музика до драми Назар Стодоля Т.Шевченка. – Київ: Мистецтво, 1965. – 50 с.

151. Одиссея. Ч. 1 / Гомер ; гекзаметром на мову укр.-рус. перевірявав Петро Байда. – Львів : Правда, 1889. – XVI, 162 с.

Савич М.І.

152. Проект г. Савича об устройстве в Одессе городского Банка // Известия одесского городского общественного управления. – 1864. – №1.

153. Проект устройства городского банка в Одессе, предложенный на обсуждение общей думы города Одессы гласным Н. Савичем // ОВ. – 1864. – 16 января.

154. Савич Н. Главнейшие основания, на каких предлагается учредить банк, в Одессе // ОВ. – 1860. – 13 августа;

155. Савич Н. Еще объяснение на проект о домовладельческом банке в Одессе // ОВ. – 1860. – 25 августа.

156. Савич Н. Несколько вопросов г. Сокальскому по поводу его ответа на ответ (№ 98 Од.В.) // ЛРОПиТ. – 1860. – 18 сентября.

157. Савич Н. Несколько мыслей о мостовых в Одессе // ЛРОПиТ. – 1860. – 2 октября.

158. Савич Н. Объяснение на проект о домовладельческом банке в Одессе // ОВ. – 1860. – 20 августа;

159. Савич Н. Ответ на замечания, помещенные в № 93 Од.В., касательно проектирования банка в Одессе // ОВ. – 1860. – 6 сентября.

160. Савич Н. Ответ на мнение г. Рандича о проекте городского банка // ОВ. – 1864. – 6 февраля.

161. Савич Н. По поводу статьи г. Сокальского в № 110 «Одесского вестника» // ЛРОПиТ. – 1860. – 16 октября.

Сокальський І.П.

162. И. С-кий Кое-что о каботаже и пристане в Николаеве // ЛРОПиТ. – 1860. – 4 февраля.

163. И. С-кий Письма в редакцию // ЛРОПиТ. – 1860. – 14 февраля.

164. Сокальский И. В каких городах лучше быть университетам: в больших или меньших? (Читано в Харькове, на литературном вечере, 4 марта 1862) // ОВ. – 1862. – 27 марта.

165. Сокальский И. Для соискания медали представлено два сочинения. [...] [Электронный ресурс] / Иван Сокальский – Харьков, 1892. – С. 54–57. – Режим доступа до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/?locale=uk>.

166. Сокальский И. Измаил Иванович Срезневский (1812-1880) [Электронный ресурс] / Иван Сокальский // Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины со времени ее заселения до преобразования в Харьковскую губернию. – Харьков, 1883. – С. 2–8. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.docme.ru/doc/286537/sreznevskij-i.-i.-istoricheskoe-obozrenie-grazhdanskogo-ust...>

167. Сокальский И. О Южной дороге // ОВ. – 1865. – 12 января.

168. Сокальский И. О Южной дороге. (Окончание) // ОВ. – 1865. – 14 января.

169. Сокальский И. П. Англо-саксонская сельская община. I. Первобытная англо-саксонская община / Иван Петрович Сокальский. – Харьков: в Университетской типографии, 1872. – 162 с.

170. Сокальский И. П. Два стихотворения П.П. Гулака-Артемовского / Иван Петрович Сокальский. // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. – 1887. – №12. – С. 799–802.

171. Сокальский И.П. Вступление. Русская народная музыка великорусская и малорусская в ее строении мелодическом и ритмическом и отличия ее от основ современной гармонической музыки. – Харьков: типография Адольфа Дарре, 1888. – 369 с.

Сокальський М.П.

172. Н.С. Общее приблизительное правило для вычисления вместительности коммерческого судна, соответствующей его подъемности (груза) в тоннах // ЛРОПиТ. – 1860. – 14 февраля.

173. Н.Сокальский По поводу городских выборов Одессе // ОВ. – 1867. – 4 февраля.

174. Редактор Н. Сокальский Объявление об издании Одесского Вестника в 1864 году // ОВ. – 1863. – 29 октября.

175. Сокальский Н. Исторический очерк торговли Новороссийского края за последнее время: Ст. 1. 1856-1857 г. // ОВ. – 1859. – № 1 / Содержание Одесского Вестника за 1859-й г. // ОВ. – 1860.

176. Сокальский Н. Исторический очерк торговли Новороссийского края за последнее время: Ст. 2. Торговый кризис. // ОВ. – 1859. – № 2 / Содержание Одесского Вестника за 1859-й г. // ОВ. – 1860.

177. Сокальский Н. Исторический очерк торговли Новороссийского края за последнее время: Ст. 3. 1858 г. // ОВ. – 1859. – № 3 / Содержание Одесского Вестника за 1859-й г. // ОВ. – 1860.

178. Сокальский Н. Несколько замечаний о каменно-угольной промышленности в Новороссийском крае // ОВ. – 1857. – 11 июня.

179. Сокальский Н. Несколько замечаний о каменно-угольной промышленности в Новороссийском крае // ОВ. – 1857. – 13 июня.

180. Сокальский Н. Несколько замечаний о каменно-угольной промышленности в Новороссийском крае // ОВ. – 1857. – 15 июня.

181. Сокальский Н. Несколько замечаний о каменно-угольной промышленности в Новороссийском крае // ОВ. – 1857. – 18 июня.

182. Сокальский Н. Несколько слов о значении железных дорог для Одесской торговли // ОВ. – 1857. – 27 апреля.

183. Сокальский Н. Несколько слов о значении железных дорог для Одесской торговли // ОВ. – 1857. – 30 апреля.

184. Сокальский Н. Свод различных мнений, выраженных в одесских жур-налах, по вопросу о мостовых // ОВ. – 1860. – 11 октября.

185. Сокальский Н. Фельетон. Замечания на проект учреждаемого в Одессе домовладельческого банка // ОВ. – 1860. – 27 августа.

186. Сокальский Н. Фельетон. Ответ на ответ, помещенный в № 96 по поводу проектируемого в Одессе банка // ОВ. – 1860. – 10 сентября.

187. Сокальский Н. П. В неволе у англичан (1859) / Николай Петрович Сокальский. // Киевская старина. Ежемесячный исторический журнал. – 1904. – №3. – С. 415–451.

Сокальський П.П.

188. В. Ч. Литературное обозрение XIV // ОВ. – 1862. – 25 августа.
189. В.Ч. Обозрение журналов // ОВ. – 1860. – 25 октября.
190. В.Ч. Обозрение журналов. Статья III // ОВ. – 1861. – 2 марта.
191. В. Ч-ов Литературное обозрение // ОВ. – 1862. – 9 января.
192. В. Ч-ов Литературное обозрение VII // ОВ. – 1862. – 26 апреля.
193. В. Ч-ов Литературное обозрение VIII // ОВ. – 1862. – 15 мая.
194. Доклад секретаря П. Сокальского по вопросу о поощрении древоразведения в Новороссийском крае // ЗИОСХЮР. – 1871. – С. 267-273.
195. О термохимических исследованиях и значении их для теоретической химии / Рассуждение, написанное для получения степени магистра химии кандидатом П. Сокальским. – Харьков: в университетской типографии, 1855. – 77 с.
196. П.С. Письма из Петербурга II // ОВ. – 1862. – 7 июня.
197. П.С. Письма из Петербурга I // ОВ. – 1863. – 26 января.
198. П.С. Письма из Петербурга V (2 июля) // ОВ. – 1863. – 3 августа.
199. П.С. Письма из Петербурга VI (2 августа) // ОВ. – 1863. – 15 августа.
200. П.С. Фельетон. Внутреннее обозрение за минувший год // ОВ. – 1861. – 3 января.
201. П. Сок. Труды комиссии для обсуждения мер к поддержанию овцеводства в Новороссийском крае. Заседание 28-го ноября 1869 года // ЗИОСХЮР. – 1870. – С. 179-185.
202. П. Сок. Труды комиссии для обсуждения мер к поддержанию овцеводства в Новороссийском крае. Заседание 1-го декабря 1869 года // ЗИОСХЮР. – 1870. – С. 186-193.
203. П. Сок. Труды комиссии для обсуждения мер к поддержанию овцеводства в Новороссийском крае. Заседание 5-го декабря 1869 года // ЗИОСХЮР. – 1870. – С. 194-213.

204. П. Сокальский Беседы о виноделии во время выставки виноградарства и виноделия в Одессе, в октябре 1870 года // ЗИОСХЮР. – 1871. – С. 355-378.

205. П. Сокальский Беседы о виноделии во время выставки виноградарства и виноделия в Одессе, в октябре 1870 года (беседа вторая) // ЗИОСХЮР. – 1871. – С. 561-570.

206. П.Сокальский Письмо к редактору Од.Вест. // ОВ. – 1871. – 1 мая.

207. П. Сокальский Сельскохозяйственное обозрение. Статистический и торговый очерк главнейших рынков для сбыта виноградного вина в Европе // ЗИОСХЮР. – 1871. – С. 637-669.

208. П.П. Сокальский Отчет о выставке виноградарства и виноделия бывшей в г. Одессе при Императорском Обществе сельского хозяйства южной России с 8-го октября по 8-е ноября 1870 г. // ЗИОСХЮР, издаваемые под редакцией Секретаря Общества А.А. Армфельда. – 1872. – Т. 1. - № 3. – С. 29-115.

209. Редактор – издатель П.П.Сокальский Объявление об издании Одесского Вестника в 1872 году // ОВ. – 1871. – 4 ноября.

210. Редактор – издатель П.П.Сокальский Об издании Одесского Вестника в 1872 году Одесского Вестника // ОВ. – 1871. – 10 ноября.

211. Редактор – издатель П.П.Сокальский Об издании в 1872 году Одесского Вестника // ОВ. – 1871. – 14 ноября.

212. Редактор – издатель П.П.Сокальский Об издании в 1872 году Одесского Вестника // ОВ. – 1871. – 5 декабря.

213. Сокальский П. П. О механизме музыкальных впечатлений (материал для музыкальной психологии / Петр Петрович Сокальский // Из мира искусства и науки. Сборник издаваемый под редакцией А.А. Матвеева для учащихся и учащихся художников и артистов. – Одесса: Типо-хромолитография Е.И. Фесенко, 1887. – Выпуск 1-2. – Отдел I. – С. 1–25.

214. Сокальский П.П. Русская народная музыка великорусская и малорусская в ее строении мелодическом и ритмическом и отличия ее от

основ со-временной гармонической музыки. – Харьков: типография Адольфа Дарре, 1888. – 369 с.

- 215. Фагот Одесский листок // ОВ. – 1860. – 17 марта.
- 216. Фагот Одесский листок // ОВ. – 1861. – 13 апреля.
- 217. Фагот Фельетон. Одесский листок // ОВ. – 1860. – 2 апреля.
- 218. Фагот Фельетон. Одесский листок // ОВ. – 1860. – 28 апреля.
- 219. Фагот Фельетон. Одесский листок // ОВ. – 1860. – 26 мая.
- 220. Фагот Фельетон. Одесский листок // ОВ. – 1860. – 9 июня.
- 221. Фагот. Фельетон. Одесский листок // ОВ. – 1860. – 23 февраля.

ЛІТЕРАТУРА

222. Антонюк О. П. Про наукову спадщину М. І. Гулака [Електронний ресурс] / Оксана Петрівна Антонюк // Історія/ 3. Історія науки і техніки – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/rizne/kmt03.htm>

223. Багалея Д.И. Опыт истории Харьковского университета [продолжение] / Д.И. Багалея // Записки Императорского Харьковского университета. – 1903. – Кн. 4. – С. 15.

224. Багалея О.Д. Отношение Н.И. Костомарова к г. Харькову и Харьковскому университету / Ольга Багалея // Русская старина. – 1914. – Т. 160. – Дек. (№ 12). – С. 465–480. С. 471-473.

225. Бельский М. Р. Книжная торговля в дореволюционной Одессе / М. Р. Бельский. – Одесса, 2007.

226. Берман Я. З. До столітніх роковин заснування газети «Одесский вестник» (1827-1927). Матеріали для історичного нарису / Я. З. Берман. – Київ: Київ-Друк, 1928. – 16 с.

227. Берштейн. С. Одесса: исторический и торгово-экономический очерк Одессы в связи с Новороссийским краем / С. Бернштейн. – Одесса: в тип. Л. Нитче, 1881. – 145 с.

228. Бориневич А. С. Систематический указатель статей, заметок, протоколов, отчетов и проч. помещенных в «Листках» и «Записках» Императорского Общества Сельского Хозяйства Южной России с 1830 по 1894 / Антон Самойлович Бориневич. – Одесса: "Славянская" тип. Н. Христоголос, 1895. – 130 с.

229. Боровой С.Я. С.С. Громека и А.И. Герцен / С.Я. Боровой // революционная ситуация в России: Деятели и историки. – М.:Наука, 1986. – С. 126-137.

230. Булат Т. Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України ХІХ – початку ХХ століття / Т. Булат, Т. Філенко. – Нью-Йорк: Українська Вільна Академія Наук в США, 2009. – 408 с. ; Ревуцький Д. Микола Лисенко. Повернення першоджерел / Д. Ревуцький. – Київ: Музична Україна, 2003. – 316 с.

231. Герасименко (Паламарчук) В.В.; Сорокіна К.І. Семен Яхненко в громадському житті Одеси другої половини ХІХ ст. // Інтелектуальна історія та духовна спадщина України ХІХ ст. Збірка наукових праць. – Одеса: ОНУ, 2017. – С. 58-65.

232. Гончарук Т. Г. Відзначення річниці заснування Харківського університету в Одесі 1860 р. та питання про витоки формування одеської громади / Т. Г. Гончарук // Народний Рух України: місце в історії та політиці: матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю Незалежності України, 25-26 травня 2011 р. Одеса. – Одеса, 2011. – С. 68-76.

233. Гончарук Т. Г. Деякі аспекти полеміки щодо одеського портофранко на сторінках преси ХІХ ст. / Тарас Григорович Гончарук. // Записки історического факультета. – 1999. – Випуск 8. – С. 123–126.

234. Гончарук Т.Г. Знайомий Т.Г. Шевченка публіцист С.С. Громека в громадському житті Одеси 1859-1860 рр. / Т.Г. Гончарук // Інтелігенція і влада. – 2014. – Вип. 30. – С 17-28.

235. Гончарук Т. Г. Ініціатива Петра Ніщинського 1860 р. про заснування в Одесі журналу грецькою мовою [Електронний ресурс] / Тарас Григорович Гончарук – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/11010/100-103-1.pdf;jsessionid=1621EA9F909125E78484F2DCBB71395F?sequence=1>.

236. Гончарук Т.Г. «Листок Русского общества пароходства и торговли» 1860 р.: прогресивна одеська газета напередодні «великої реформи» / Т.Г. Гончарук // Інтелігенція і влада. – 2012. – Вип. 24. – С.165-176.

237. Гончарук Т. Г. Публікації М. Савича на сторінках газети «Одесский вестник» кінця 1850-х – першої половини 1860-х рр. : колишній кирило-мефодієвець про проблеми одеського життя реформеної доби [Текст] / Т. Г. Гончарук // Інтелігенція і влада. – Одеса : Астропринт, 2013. – Вип. 29 : Історія. – С. 143-151. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/6695>

238. Гончарук Т.Г. Стаття «Одесского вестника» 1862 р. на захист українського журналу «Основа» / Тарас Григорович Гончарук // Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. – 2016. – Вип.20. – С. 110 - 121.

239. Гончарук Т. Г. Тариф 1822 року і протекціоністська митна політика Росії першої половини ХІХ століття (історіографія проблеми) / Тарас Григорович Гончарук. // Записки історичного факультету. – 1996. – Випуск 2, історія України. – С. 20–30.

240. Гончарук Т. Г. Український журнал «Основа» на шпальтах «Одесского вестника» початку 1860-х рр. / Т. Г. Гончарук, О. О. Синявська // Збірник праць науково-дослідного центру періодики / Т. Г. Гончарук, О. О. Синявська. – Львів: НДЦ періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, 2006. – С. 16–28.

241. Гончарук Т. Г., Кушнір Т. Колишній кирило-мефодієвець Микола Іванович Савич як одеський публіцист (за матеріалами газети «Одесский

вестник» 1858 р.) / Т. Г. Гончарук, Т. Кушнір // Південний захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. – Вип. 17. – Одеса : Друкарський дім, 2014. – С. 153-167.

242. Гончарук Т.Г., Синявська О.О. «Одесский вестник» про недільні школи 1860-х рр. // Записки історичного факультету. – Одеса, 2004. – Вип. 15. – С. 408-422.

243. Гончарук Т.Г.; Сорокіна К.І. В.І. Білий – людина, котра 1860 р. виголосила тост за Українську одеську громаду // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. Збірник наукових праць. – Випуск 36.2017. – Одеса: «Екологія», 2017. – С. 78-90.

244. Гордієвський М. М.І. Пірогов і «Одесский вестник» / Мих. Гордієвський. // Записки Українського бібліографічного товариства в Одесі. – 1930. – №4. – С. 3–22.

245. Гребцова И. С. «Новороссийский календарь» как источник по истории края / Ирена Светазаровна Гребцова. // Записки исторического факультета. – Выпуск 9. – 1999. – С. 195–202.

246. Гребцова И. С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (Вторая треть XIX в.) / Ирена Светазаровна Гребцова. – Одесса: Астропринт, 2002. – 408 с.

247. Гребцова И. С. Пресса южных губерний Украины первой половины XIX в. как источник по истории Новороссийского края / Ирена Светазаровна Гребцова. // Записки исторического факультета. – 1995. – Выпуск 1, историография и специальные исторические дисциплины. – С. 170–187.

248. Громека Степан Степанович // Большая советская энциклопедия. Третье издание. – Москва: Советская энциклопедия, 1972. – Т. 7. – С. 348.

249. Громека Степан Степанович [Електронний ресурс] // Федор Михайлович Достоевский. Антология жизни и творчества. – Режим доступу до ресурсу: https://www.fedordostoevsky.ru/around/Gromeka_S_S/.

250. Губарь О. История первого городского кладбища и комментарии к материалам В.И. Смирнова / Олег Губарь // Первые кладбища Одессы / Олег Губарь. – Одесса, 2012. С. 406-407.
251. Дерибас А. Старая Одесса 1794-1894 / Александр Дерибас. – Одесса: Optimum, 2012. – 251 с.
252. Дом Лехнера [Электронный ресурс] // Путешествуя историей – Режим доступа до ресурсу: <http://sergekot.com/mechnikova-chetnaya-storona/>.
253. За мене не заступилася жодна українська душа [Електронний ресурс] // Gazeta.ua. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/history-newspaper/_za-mene-ne-zastupilasya-zhodna-ukrayinska-dusha/595179?mobile=true.
254. Зленко Г.Д. Мовчання Миколи Савича [Текст] / Г. Д. Зленко // Науковий світ : Щомісячний науково-популярний журнал-ревію. – 2005. – №8. – С. 18-19.
255. Зленко Г. Неубитая песня. К 150-летию со дня рождения композитора П.П. Сокальского. / Григорий Зленко. // Вечерняя Одесса. – 1982. – С. 3.
256. Исторический обзор Сорокалетия Ришельевского Лицея с 1817 по 1857 год / составлен Инспектором Лицея Иофисом Михневичем. – Одесса, типография Л.Нитче, 1857. – 200 с.
257. Исторический обзор пятидесятилетия деятельности Императорского Общества сельского хозяйства южной России с 1828 по 1878 год / составлен секретарем Общества М.П. Боровским. – Одесса: Тип. П. Францова, 1878. – 278 с.
258. Изваріна О. М. М. Гоголь і українська опера (М. Лисенко та П. Сокальський) / Олена Миколаївна Изваріна. – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2003. – 216 с.
259. Каришева Т. І. П.П. Сокальський Нарис про життя та творчість / Тетяна Іллівна Каришева. – Київ: Державне видавництво Образотворчого мистецтва та музичної літератури УРСР, 1959. – 278 с.

260. Кирпичников А. И. Столетие Одессы / Александр Иванович Кирпичников // Одесская старина. Очерки одесских краеведов XIX века / Александр Иванович Кирпичников. – Одесса: Optimum, 2006. – С. 60–61.

261. Комар М. «Русская мысль» про український переклад П. Байди «Одіссеї» Гомера / М. Комар // Зоря. – 1890. – № 21. – С. 331.

262. Комаров М. К биографии А.П. Стороженка. (Сведения из его формуляра, его письма и литературные мелочи) / М. Комаров // Киевская старина. – 1900. – № 3. – С. 273 – 311.

263. Кратко М. З когорти слветних. Микола Гулак [Електронний ресурс] / Мирослав Кратко // Світогляд № 3. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <ftp://ftp.mao.kiev.ua/pub/biblio/jscans/2009-3-kratko.pdf>.

264. Крымская Иллиада. Крымская (Восточная) война 1853 - 1856 годов глазами современников: литература, архивы, пресса. / Л.А.Орехова, В. В. Орехов, Д. К. Первых, Д. В. Орехов. – Симферополь: ОАО «Симферопольская городская типография» (СГТ), 2010. – 480 с.

265. Луняк Є.М. Таємний український емісар у Парижі в 1847 р. (до 200-ліття з дня народження кирило-мефодіївця Миколи Івановича Савича) / Є.М. Луняк // Література та культура Полісся. – 2009. – Вип. 48. – С. 42-59.

266. Маркевич [Маркович] Олексій Микола Савич. Біографічна замітка // Записки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. – Р. 1901. – Кн. VI. – Т. XLIV. – Львів. С. 5-9.

267. Масанов И. Ф. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых, общественных деятелей. / И. Ф. Масанов. – Москва: Издательство всесоюзной книжной палаты, 1956. – Т 1. – 442 с.

268. Масанов И. Ф. Словарь псевдонимов русских писателей, ученых, общественных деятелей. / И. Ф. Масанов. – Москва: Издательство всесоюзной книжной палаты, 1960. – Т 4. Новые дополнения к алфавитному указателю псевдонимов. – 553 с.

269. Мациевич Л.С. Николай Иванович Савич // КС. – 1904. - № 2, февраль. – С. 229-238.

270. Мирошниченко С. В. Становление музыкального профессионализма в Одессе (доконсерваторский период). / Светлана Владимировна Мирошниченко. – Одесса: Астропринт, 2013. – 228 с.

271. Мирошниченко С. В. П. Сокальский в Одессе. У истоков Одесской консерватории / Светлана Владимировна Мирошниченко // Одесская консерватория. Славные имена, новые страницы / Светлана Владимировна Мирошниченко. – Одесса: ООО «Гранд-Одесса», 1998. – С. 16–36.

272. Мирошниченко С.В. П.П. Сокальский – основоположник музыкальной критики, музыкального образования, концертной деятельности в Одессе // Тезисы Второй Областной историко-краеведческой научнопрактической конференции, посвященной 200-летию основания Одессы и 25-летию создания Украинского Общества Охраны памятников истории и культуры. – Одесса, 1991. – С. 138-139.

273. Мірошниченко С. Між Нью-Йорком і Санкт-Петербургом / Світлана Мірошниченко. // Музика. – 1994. – № 5 (вересень-жовень) – С. 22–23.

274. Н. В. Гоголь: Материалы и исследования. Вып. 2. – М., 2009. – 376 с. Режим доступа до ресурсу: <http://www.istmira.com/istros/gogol-materialy-i-issledovaniya/>

275. Общественно-политическое движение на юге Украины в 1856-1862 гг. Сборник документов. – К.:Изд. Ан УССР, 1963. – 388 с.

276. Одесса. 1794-1894 / издание Городского общественного управления к столетию города. – Одесса: тип. А. Шульце, 1894. – LXXX, 852 с., 4 л. илл.

277. Першина З.В. Очерки революционного движения на юге Украины (к 100-летию «Южнороссийского союза рабочих») / З.В. Першина // – К. – Одесса: Вища школа, 1975. – 247 с.

278. Печать в Новороссии (исторический очерк). // Юг. Ежемесячный научно-литературный журнал. – 1882. – №1. – С. 1–72. С.21.

279. Пойда О.А. Постать Олекси Стороженка в епістолярії та спогадах (штрихи до портрета митця) / О.А. Пойда // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 12. Серія: Історія: Збірник наукових праць / За заг. ред. проф. П.С. Григорчука. – Вінниця, 2007. – С. 123 – 127.

280. Прокофьев В. Желябов [Електронний ресурс] / Вадим Прокофьев // Молодая Гвардия. – 1965. – Режим доступу до ресурсу: https://royallib.com/book/prokofev_vadim/gelyabov.html.

281. Редин Е.К. Ученая деятельность Историко-филологического Общества при Императорском Харьковском университете за первые двадцать пять лет его существования (1877-1902) / Е.К. Редин. – Харьков: Типография «Печатное дело» кн. К.Н. Гагарина, 1904. – 46 с.

282. Розенберг Р. Музыкальная Одесса / Римма Розенберг. – Одесса: Редакционно-издательский отдел областного управления по печати, 1995. – 159 с.

283. Рудницька Е.Л. С.С. Громека – Герцену // Литературное наследство. – М., 1955. – Т. 62. – С. 105-122.

284. Савенко Ф.Г. Материалы для биографии П.П. Сокальского / Ф.Г. Савенко // Из мира искусства и науки. Сборник издаваемый под редакцией А.А. Матвеева для учащихся и учащихся художников и артистов. – Одесса: Типо-хромолитография Е.И. Фесенко, 1887. – Выпуск 1-2. – Отдел III. – С. 1-21.

285. Селиванов А.Ф. Николай Иванович Костомаров : К третьей годовщине дня его кончины, 1885–1888 [Електронний ресурс] / А.Ф. Селиванов // Русская старина. – 1888. – № 4. – С. 163–168. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/6604>

286. Сокальський Володимир Іванович (псевдонім – Дон Дієз) / Курас І.Ф. Провідники української духовності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://libfree.com/133773297_kulturologiyasokalskiy_volodimir_ivanovich_psevdonim_don_diyez.html#657

287. Сорокіна К.І. Брати Василь, Григорій та Михайло Білі: риси до історичного портрету одеських книгопродавців другої половини ХІХ ст. // Українське порто-франко. Наукові студентські праці з вітчизняної історії. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2017. – Випуск 4. – С. 107-116.

288. Сорокіна К.І. Брати Іван, Микола та Петро Сокальські: визначні харків'яни в громадському та культурному житті міста Одеси другої половини ХІХ ст. // Південний Захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. – Випуск 20. – Одеса: «Друкарський дім», 2016. – С. 253-266.

289. Сорокіна К.І. Діяльність колишнього кирило-мефодіївця М. Савича як гласного Одеської думи у 1860-х рр. (за матеріалами місцевої преси) // Матеріали 73-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. Секція Історичних наук. 25-27 квітня 2017 року. – Одеса: ОНУ, 2017. – С. 197-205.

290. Сорокіна К.І. Історичний портрет професора Івана Сокальського // Українське порто-франко. Наукові студентські праці з вітчизняної історії. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2016. – Випуск 3. – С. 136-150.

291. Сорокіна К.І. Історичні погляди одеських публіцистів другої половини ХІХ ст. братів Сокальських // Українське порто-франко. Наукові студентські праці з вітчизняної історії. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2017. – Випуск 5. – С. 49-65.

292. Сорокіна К.І. Микола Костомаров та родина Сокальських // Хаджибеївські читання. Матеріали наукової конференції з історії України для студентів і аспірантів. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2016. – С. 124-135.

293. Сорокіна К.І. Микола Сокальський в історії видання «Одесского вестника» в другій половині ХІХ ст. // Південний Захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. – Випуск 21. – Одеса: «Друкарський дім», 2016. – С. 250-263.

294. Сорокіна К.І. Новий світ очима українця (за матеріалами публікацій П.П. Сокальського в «Одеському віснику» в 1859-1860 рр.) //

Українське порто-франко: наукові студентські праці з вітчизняної історії. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2015. – Випуск 2. – С. 76-85.

295. Сорокіна К.І. Одеській період біографії професора Івана Сокальського // Каразинські читання. Історичні науки. Тези доповідей 69–ї Міжнародної наукової конференції 29 квітня 2016 року. – Харків, 2016. – С. 176-177.

296. Сорокіна К.І. «Останній вольтер'янець Одеси»: нереалізовані проекти гласного Одеської міської думи 1864-1868 рр. Миколи Савича // Південний Захід. Одесика. Історико-краєзнавчий науковий альманах. – Випуск 23. – Одеса: «Друкарський дім», 2017. – С. 213-227.

297. Сорокіна К.І. Петербурзька кореспонденція Петра Сокальського на шпальтах «Одесского Вестника» в 1862– 1863 рр. // Матеріали 72-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І.І. Мечникова. Секція Історичних наук. 20-27 квітня 2016 року. – Одеса: ОНУ, 2016. – С. 62-72.

298. Стороженко П. Кирилло-Мефодиевские заговорщики (Николай Иванович Гулак) // Киевская старина. – 1906. – № 2.

299. Сумцов Н.Ф. Памяти Ивана Петровича Сокальского / Н. Сумцов. – Х., б.г. – 10 с. – Отд. отт. из «Харьк. губ.ведом.» 1896. – №114. С.2.

300. Тиганій К. А. Правові засади формування інституту міського самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. (на матеріалах міста Одеса): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Тиганій Костянтин Андрійович – Одеса, 2010. – 23 с.

301. Трифонов Ю. Нетерпение [Електронний ресурс] / Юрий Трифонов – Режим доступу : https://royallib.com/book/trifonov_yuriy/neterpenie.html.

302. Франко І. [Рецензія] / І. Франко // Зоря. – 1883. – 1 груд. (№ 23). – С. 367–368; 15 груд. (№ 24). – С. 378–379. – Рец. на кн.: Антігона : драм. дія Софокла / Софокл ; з грецьк. переклав Петро Ніщинський. – Одеса : Тип. В. Кірхнер, 1883. – 64 с.

303. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Под. ред. проф. М.П. Чубинского и проф. Д.И. Багалея. – Харьков, 1908. – С. 281-284.

304. Grebtsova I. S. Brothers sokalsky in the socio-cultural life of Odessa in the middle of the XIX century [Електронний ресурс] / I. S. Grebtsova – Режим доступу до ресурсу: vestnik-humanities.mgu.od.ua.

305. Sorokina K. Brothers Ivan, Mykola and Petro Sokalski, the great Kharkiv residents in the public and cultural life of Odessa in the late XIXth century // Полілог. Збірник наукових статей молодих науковців з історії, філософії та культурології. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2015. – Випуск 3. – С. 69-73.